

بررسی موانع فرهنگی - اخلاقی تحقق اقتصاد مقاومتی**(باتکیه بر آموزه های علوی)****ناهید مشائی**

استادیار، دانشگاه فردوسی مشهد

mashace-n@um.ac.ir**محمد ابراهیم نیا**

کارشناس ارشد علوم حدیث

saberin1359@gmail.com**چکیده**

مهم‌ترین موانع پیش روی اقتصادهای رو به رشد، از نوع آفاتی هستند که ناشی از نحوه‌ی تصرف آحاد جامعه در بهره‌مندی‌های مادی است. کنش‌هایی در اقتصادهای غیر اسلامی به منزله‌ی مزیت به شمار می‌آید، نظیر زیاده‌روی و اسراف در مصرف، رقابت‌های مبتنی بر طمع و ولع، جمع ثروت و مانند آن؛ اما این صفات در اخلاق اقتصاد اسلامی از ردایل نفسانی قلمداد شده و مذموم است.

پس از مواجهه با چالش‌های فراوان در مسیر پیشرفت‌های اقتصادی در ایران و ایجاد موانع بیرونی و سیاسی در سال‌های اخیر، ایده‌ی اقتصاد مقاومتی از سوی رهبری، دریچه‌ای نو را گشود؛ لکن موانع بسیاری بر سر راه تحقق این روش، آشکارگشت که برخی، بیرونی و تا حدی وابسته به مسائل سیاسی هستند و برخی، درونی و مرتبط با نحوه‌ی عملکرد آحاد جامعه می‌باشند.

هدف از این نوشتار آن است تا با طرح مسأله‌ی موانع تحقق اقتصاد مقاومتی، با الهام از رفتار و سیره‌ی امام علی(ع) و با توجه به شاخصه‌های اقتصاد پویا و مقاومتی در الگوی پیشرفت اسلامی، موانع فرهنگی و اخلاقی تحقق این الگو را بررسی کند و راهکارهایی به منظور دستیابی به اقتصاد مقاومتی و پویا ارائه نماید.

این پژوهش با روش بررسی و تحلیل داده‌ها سامان گرفته و یافته‌ها نشان می‌دهد که موانع فرهنگی - اخلاقی نظیر اسراف، طمع، تجمل‌گرایی و ویژه‌خواری در عدم تحقق اقتصاد متوازن مبتنی بر عدالت نقش مؤثری دارند و برای برون‌رفت از این موانع راهکارهایی نظیر قناعت، ساده‌زیستی، حفظ بیت‌المال و توجه عمیق به حقیقت دنیا و اخلاقی زیستن را ارائه می‌نماید

کلیدواژگان: اقتصاد مقاومتی، اسراف، بیت‌المال، طمع، تجمل‌گرایی، صرفه‌جویی، قناعت

مقدمه

در حال حاضر بحران های اقتصادی، بسیاری از کشور های بزرگ دنیا را دچار تکانه های عظیمی نموده است و اقتصاد مبتنی بر سرمایه داری لیبرال- که بر نظامات اقتصادی بسیاری از کشورهای جهان، حاکمیت یافته- نیز نتوانسته است پاسخگوی نیاز های اساسی مردم باشد و شیوع تولید کالاها ی غیر ضروری از یک سو و مصرف گرایی محض درسوی دیگر، زمینه های اتلاف سرمایه های بشری را فراهم آورده است.

علاوه بر فرهنگ ناصحیح در مدیریت تولید و توسعه ی اقتصادی هم چون سودجویی، وجود رفتارهای نامتناسب اقتصادی و راهبردهای غیر صحیح ، نواقص شیوه های موجود در جوامع بشری را بیشتر نمایان ساخته است.

در حالی که "درفرنگ اقتصادی اسلام، ترغیب به کار، اهمیت دادن به وجدان کاری و اخلاق، پرهیز از اسراف و تبذیر، به کار گیری الگوی قناعت و زهد، تلاش در امر تولید و عدم وابستگی به دیگران برای رسیدن به الگوی متناسب با آرمان اقتصادی (خودکفایی و حاکمیت جامعه اسلامی) بسیار مورد توجه قرار گرفته است." (ر.ک. قبادی ۱۳۹۲).

در این میان، "اقتصاد مقاومتی که در رویارویی و تقابل با اقتصاد سرمایه داری و اقتصاد وابسته و مصرف کننده قرار می گیرد، می تواند راه حل خوبی برای از بین بردن این بحران ها باشد." (همان، ص ۱)

۱- مفهوم اقتصاد مقاومتی

اقتصاد مقاومتی عبارتست از: سیاستگذاری و اجرای برنامه های اقتصادی معطوف به پایداری در همه ی سطوح با فرض فشار همه جانبه نظام سلطه. (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار با کارگزاران نظام ۹۱/۵/۳)

شاید در نگاه نخست چنین به نظر رسد که طرح اقتصاد مقاومتی، نام دیگر طرح اقتصاد ریاضتی است که هم اکنون به دلیل مسائل شدید اقتصادی در جوامع مختلف طرح شده و فشار بسیاری را بر آن ملت ها تحمیل نموده است.

۲- تعریف ریاضت اقتصادی و تفاوت آن با اقتصاد مقاومتی

ریاضت اقتصادی به طرحی گفته می شود که دولت ها برای کاهش هزینه ها و برای رفع کسری بودجه، به کاهش و یا حذف ارائه برخی خدمات و مزایای عمومی دست می زنند. این طرح که به منظور مقابله با کسری بودجه توسط برخی دولت ها انجام می شود، بیشتر اوقات به افزایش میزان مالیات و افزایش دریافت وام ها و کمک های مالی خارجی می انجامد.

هدف از اجرای طرح های ریاضت اقتصادی بازگرداندن اعتماد از دست رفته در سطح اتحادیه اروپا و جهان، بهبود وضعیت مالی کشورها و توانمند کردن کشورها برای بازیابی طولانی مدت است. این در حالی است که در اقتصاد مقاومتی به هیچ وجه هدف، تحمیل سختی و فشار بر شرایط مصرفی جامعه نیست، بلکه هدف صرفاً کنترل هدررفت و هزینه های اضافی است. در اقتصاد ریاضتی جامعه از میزان مالیاتها و هزینه های بار شده بر آنها مدام در رنج به سر می برد ولی در اقتصاد مقاومتی، جامعه از کمبود و هزینه های سنگین رنج نمی برد و به طور کلی ، اقتصاد مقاومتی طرحی مبتنی بر کار و تلاش بر ایجاد ارزش افزوده است و بنیاد پیشرفت های صحیح اقتصادی را تشکیل می دهد.

لذا کارو تولید داخلی ، اولین و مهم ترین شاخصه ی توسعه اقتصادی - به ویژه در اقتصاد مقاومتی- به شمار می آید.

۳- مهم ترین شاخصه های توسعه اقتصادی از دیدگاه امام علی (ع)

۳-۱- کار و تولید

شیوه ی عملی امام علی (علیه السلام)، اشتغال به کار مفید بود؛ بدون این که شکل کار برای وی مطرح باشد. برخی تصور می کنند که اگر انسان برای خود کار کند، با موقعیت اجتماعی او سازگار است و اگر برای دستمزد باشد، جایگاه اجتماعی او حفظ نشده است. موقعیت اجتماعی افراد، نباید در کار و تلاش و نوع آن تأثیری داشته باشد؛ بلکه در نگرش جامعه، موقعیت اجتماعی نباید نسبت به انواع کار حساسیت منفی داشته باشد و باید هر کار مفید و سازنده ای عزت و احترام اجتماعی را به دنبال داشته باشد و هیچ نوع کار سازنده ای با موقعیت و جایگاه اجتماعی افراد، ناسازگار تلقی نگردد. امام علی - علیه السلام - بر اساس روایت در بیرون مدینه اجیر شد تا آب حمل کند: "او به یکی از نخلستان های اطراف قبا رفت و قرارداد بست که برای هر دلو آبی که به درختان می دهد یک دانه خرما بگیرد." (مجلسی، ۱۳۶۰، ۳۳/۴۱)

ابن ابی الحدید شیوه ی عملی آن حضرت را چنین تصریح می نماید:

« فی ذکر صدقات أمير المؤمنين عليه السلام: كان يعمل بيده، و يحرق الأرض و يستقي الماء و يغرس النخل، كل ذلك يبأشره بنفسه الشريفه . » (ابن ابی الحدید ۱۴۰۴، ۱۵ / ۲۴/۱۴۶)

« او با دستان خود کار می کرد. هماره زمین را کشت و آبیاری، و هسته خرما را غرس می نمود. »

اشتغال به کار مفید و سازنده، عامل اصلی توسعه ی اقتصاد درون زا به شمار می رود و می تواند در شرایط فشار، تحریم و هرگونه تکانه های اجتماعی، تضمین کننده ی رشد و شکوفایی کشور باشد؛ کوتاه سخن آن که رونق اقتصادی در سایه ی حمایت از تولید ملی تحقق می یابد.

بر این اساس، "فراهم کردن بستر لازم جهت بروز استعداد ها و شکوفایی خلاقیت نیروی کار، ارزش گذاری به دستاوردها و تلاش های فعالان اقتصاد ی و ایجاد محیط سالم کاری و شاد و با انگیزه در راستای اصلاح و ارتقای فرهنگ کار ضروری به نظر می رسد." (سعیدی محمدی، ۱۳۹۳، ص ۲۵۷)

۳-۲- توجه به بخش های مهم اقتصادی

کشاورزی، صنعت و تجارت، بخش های مهم اقتصاد هر کشور را تشکیل می دهند.

۳-۲-۱- کشاورزی و باغ داری

توصیه و تشویق امام علی (ع) به کشاورزی و باغداری و آباد کردن مزارع، در کردار و گفتار آن حضرت به منصفه ی ظهور رسیده است. "اقد أمرهم بالعمارة؛ لیکون ذلک سبباً لمعاشهم بما یخرج من الأرض؛ من الحب و الثمرات و ما شاکل ذلک، مما جعله الله معایش للخلق و غیرها" (حرعاملی، ۱۳/۱۴۱۲/۱۹۵/۱۰) خداوند مردم را به آبادانی زمین دستور داده تا به وسیله ی آنچه از زمین بیرون می آید- از حبوبات و میوه ها و مانند آن- معاش زندگانی مردم را تامین گردد. « احداث نخلستان ها و باغات فراوان در اطراف مدینه و سرزمین "ینبع" و نخلستان "عین ابی نیزر" و "عین بعبیغه" و نیز نخلستان هایی در سرزمین "عقیق" گواه بر این مدعایند. (ر.ک دشتی، ۱۳۷۹ ش. ۴۰۲-۴۰۰)

از پیامبر اکرم نیز نقل شده که: *اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي الْخُبْزِ وَلَا تَفْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ ، قُلُوبًا الْخُبْزُ مَا صُمْنَا وَلَا صَلِينَا وَلَا*
أَدِينَا فَرَأَيْتُمْ رَبَّنَا عَزَّ وَجَلَّ . (کلینی، ۶، ۲۸۷)

یعنی خدایا بین ما و نان ما جدایی مینداز که منظور از نان، اقتصاد کشور یا همان کشاورزی، تولید و تغذیه است .

۲-۲-۳- صنعت و سازندگی

در راستای کار و تولید و سازندگی و بی نیازی، امام علی (ع) صنعتگران و صاحبان حرفه های گوناگون را تشویق می فرمود که: *«ان الله يحب المحترف الامين.»* (شیخ صدوق ۳۶۷/۱۴۰۵، ۳) "خدا صاحب حرفه امین را دوست دارد."

توسعه ی اقتصادی هر جامعه در گرو پیشرفت صنعت و فعالیت صنعتگران با کفایت است که با کمک گرفتن از فکر و بازوی خود، چرخه ی تولید را به گردش در می آورند و در سایه ی تلاش همه جانبه ی مبتکران، صنعتگران و تولیدکنندگان، اقتصادی درون زا اما برون گرا شکل می گیرد که با اقتصاد جهانی تعامل دارد.

۳-۲-۳- تجارت:

اگر مصنوعات صاحبان صنعت از رهگذر تجارت به بازارهای مصرف روانه نگردد، ادامه ی تولید و رونق صنایع دچار مشکل می شود. لذا تجارت و بازرگانی از حرفه های مهمی است که بارها مورد تشویق حضرت علی قرار گرفته است.

"*تعرضوا للتجارة فان لكم فيها غني عما في ایدی الناس.*" (کلینی ۱۳۸۸ ش، ۳۷/۱) "به تجارت رو آورید چراکه با تجارت از آنچه در دست دیگران است بی نیاز می شوید."

در قسمتی از نامه امام علی (ع) به والی شایسته خود، مالک اشتر که منشور حکومت و تبیین دیدگاه های آن حضرت در مسائل گوناگون حیاتی جامعه است، چنین آمده است:

"*ثُمَّ اسْتَوْصِ بِالتَّجَارَةِ وَ دَوَى الصَّنَاعَاتِ وَ أَوْصِ بِهِمْ خَيْرًا*" (نامه ۵۳) "پس سفارش (من) را به بازرگانان و صاحبان صنایع بپذیر و آن ها را به نیکوکاری سفارش کن"

اکنون که به زیرساخت های اصلی اقتصاد از دیدگاه حضرت علی (ع) و عوامل توانمند سازی جامعه اسلامی به منظور بهبود وضعیت مالی در شرایط سخت اشاره شد، موضوع اصلی یعنی بررسی موانع تحقق اقتصاد مقاومتی مورد توجه قرار می گیرد.

پرواضح است که برخی موانع تحقق اقتصاد سالم و مقاومتی، موانع قانونی، حقوقی و یا قضایی هستند که بررسی آن ها از حیثه ی این پژوهش به دور است. در این پژوهش به بررسی عوامل فرهنگی، اخلاقی که مانع از تحقق و به ظهور رسیدن اقتصاد سالم می شوند، پرداخته می شود و برخی از مهم ترین موارد با بهره گیری از کلام مولا علی (ع) بیان می گردد.

۴- موانع اخلاقی - فرهنگی تحقق اقتصاد شکوفا و مقاومتی

قرآن مجید مدیریت اقتصادی جامعه را مخصوص اشخاص عاقل و فرزانه ای می داند که از هرگونه عوامل منفی اخلاقی - فرهنگی مبرا هستند و به صراحت اعلام می دارد: "وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا" (نساء/۵) "و اموالی را که خدا قوام زندگانی شما را به آن مقرر داشته به سفیهان مدهید؛ بدین طریق نقش اخلاقیات در اقتصاد، مورد توجه قرار می گیرد.

بنابر آمارهای رسمی، وجود فرهنگ نامناسب اجتماعی در الگوی مصرف، تجمل طلبی، زیاده خواهی، بهره گیری از شیوه های تن آسایی، وجود نسبی حس بی عدالتی در جامعه، فرهنگ اشرافیت در مدیران و اقشار تأثیر گذار اجتماعی، نگرش تکاثر گرایی و عدم مبارزه قاطع با مفسد اقتصادی، عدم ایجاد فرصت های برابر در تولید از مهم ترین موانع و عوامل درونی (اخلاقی) تحقق اقتصاد مقاومتی، به شمار آمده اند. (قربانی، ۱۳۹۵)

عمده ترین موانع اخلاقی-فرهنگی عبارتند از:

۱-۴- تضعیف فرهنگ کار

کار برای انسان موجب حفظ شخصیت شده و عامل رفع نیاز خود و جامعه اش می شود. استقلال اقتصادی ناشی از کار چنان احساس عزت نفسی در فرد پدید می آورد که نمی توان برای آن جایگزینی یافت. (ر.ک. قبائی آرانی، ۱۳۹۶)

کار مطلوب، سبب فعلیت پیدا کردن نیروی بدنی انسان است و با سختی دیدن، قدرت کوشای آدمی تقویت می گردد. و نقش جدی در تحقق اقتصاد مقاومتی دارد (قربانی، ۱۳۹۵)

امام علی (ع) می فرماید: "من یعمل یزدد قوهً، من یقصر فی العمل یزدد فترهً" هر کس کار (بدنی) کند قوی تر شده، و هر کس در کار کردن کوتاهی نماید، ضعیف تر خواهد شد. (تمیمی آمدی، ۵ / ۲۰۴)

مهم ترین عامل بازدارنده ی شکوفایی اقتصادی، اصل غیر اخلاقی بیکاری، کم کاری و تنبلی است. ازین رو اندازه گیری میانگین ساعات مفید کار در هر کشور از بزرگترین شاخص های رشد و توسعه اقتصادی آن کشور است.

امام علی (ع) به دلیل برائت از چنین روحیه ای، به بیکاران نفرین کرده و فرموده است:

«من وجد ماءً و تراباً ثم افتقر فابعد الله» (مجلسی، ۱۳۶۰، ۱۹ / ۲۳) "کسی که آب و زمین دارد و فقیر است، از رحمت خدا دور باد"

غالب شدن فرهنگ سودجویی، راحت طلبی و رفاه زدگی در جامعه خطر سقوط اقتصادی را به دنبال دارد و تا زیر ساخت های فرهنگی بهبود، تغییر و دستخوش تحول نشود، نمی توان به بهبودی روبناهای اقتصادی امیدوار بود.

البته در راستای تحقق این عمل، باید اشتغال داخلی و کارگاه های کوچک تعاونی، مورد حمایت قرار گیرند.

۲-۴- طمع ورزی

دومین عامل بازدارنده از شکوفایی اقتصادی، آو طمع است که در فرهنگ اسلامی، بسیار مذموم شمرده شده و برخی پیامدهای ناگوار این صفت زشت اخلاقی درآموزه های امام علی (ع)، مورد مذاکره قرار گرفته است.

۱-۲-۴- فساد گری طمع :

یکی از آثار زشت طمع کاری و افزون طلبی ، توقعات نادرست آن است، که موجب بی بند و باری و منشأ فساد و لابلای گری در انسان می شود، همان طور که امام ، فرموده است:

«ولا افسد الرجل مثل الطمع» (مجلسی، ۱۳۶۰، ۹۲/۷۷) «هیچ چیزی مانند طمعکاری شخصیت انسان را فاسد نمی کند.»

طمع، رذیله ای است که با روح فرد عجین شده و فرد طمعکار را بر آن می دارد تا در یک رقابت مذموم، تنها به جمع ثروت خویش و حذف رقبای دیگر بیندیشد؛ به گونه ای که فرد حاضر خواهد بود از بسیاری از ارزش های اخلاقی و انسانی بگذرد تا شاید به مطامع خویش دست یابد. طمع موجب بی اعتنائی فرد نسبت به وسایلی می شود که برای رسیدن به هدف خود استفاده می کند و لذا دست یابی به اهداف، وسیله را توجیه می نماید.

به همین دلیل این رذیله ی اخلاقی روند فکری و ذهنی انسان را دستخوش تغییر می سازد و فرد حاضر خواهد بود تا به هر قیمتی به مال یا هدف اقتصادی خود برسد. بخشی از اهداف مورد نظر ممکن است نیک باشد اما از آن جهت که فرد از وسیله ی نامناسبی برای نیل به آن ها استفاده می کند، قطعاً به درجات روحی و البته به عقاید و اخلاق خود صدمه خواهد زد. برای مثال زمانی که یک بازرگان برای پیشبرد کار اقتصادی خود که دچار اختلال و یا کندی شده است، اقدام به ارتشا می کند، به یقین موجب خروج اقتصاد کشور از روند طبیعی و صحیح خود می شود.

بدیهی است که چنین اقدامی ناشی از طمع فرد است، چراکه اگر او با صبر و یا ارتقای سطح کیفی کار و یا محصولات خود سعی در اصلاح اختلال و کندی ایجاد شده، داشته باشد، طبیعتاً نه تنها موجب پیشرفت سطح اقتصادی حوزه فعالیت خود می شود بلکه از بروز رخنه ها و آسیب هایی همچون رشوه خواری که سدی پیش روی اقتصاد شکوفا است، جلوگیری خواهد کرد.

البته باید یاد آور شد فردی که برای به دست آوردن سرمایه های بیشتر با افزایش کار و کوشش خود و به کارگیری اهداف بلند، بدون توجه به حذف و نابودی رقبای خود به موفقیت نایل می شود با طمع که از رذایل اخلاقی به شمار می آید تفاوت اساسی دارد چرا که امر نخست سبب ایجاد ارزش افزوده و تولید ثروت می گردد و در شریعت ستایش شده است ولی روش دوم، غیر اخلاقی و جزو انحرافات توسعه ی اقتصاد سالم اسلامی است.

۲-۲-۴ - طمع، فقر و تهیدستی :

فقر و تنگدستی از آثار سوء طمع کاری است بدین معنی که صفت طمع کاری، هم نشان فقر طمعکار است (در حالی که دارای ثروت باشد) و هم موجب فقر دیگران و جامعه می گردد لذا پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) می فرماید : «إياك وَالطَّمَعُ فَإِنَّهُ الْفَقْرُ الْحَاضِرُ» تمیمی آمدی، ۱۳۶۰، ش. ۵۹۰/۲) «خود را از طمع دور گردان، چرا که طمع، فقر و درماندگی بالفعل است.

امام علی (ع) می فرماید: «الْحَرِيصُ فَقِيرٌ وَلَوْ مَلَكَ الدُّنْيَا بِحَدَائِرِهَا» (همان، ۳۹/۲) «حریص فقیر است ، حتی اگر کران تا کران دنیا را مالک شود.»

به عبارت دیگر ، عاقبت حرص و طمع، فقر و تنگدستی است. چه بسا فرد طمعکار به دلیل زوال عقل حسابگر، برای رسیدن به مطامع خویش، تمامی اموال و حتی اصل سرمایه را بر باد دهد. به عنوان مثال در بسیاری از موارد، فرد به واسطه طمع

بیش از حد خود نسبت به یک کالا و یا مال، بسیاری از توان و بودجه خود را به نحوی غیر عقلانی و ناروا به کار می‌گیرند و به بیان بهتر، آن را هدر می‌دهند.

طمع بسیار، حسابگری اندیشمندانه و انتخاب راه صحیح توسعه اقتصادی را منحرف ساخته و فقر اقتصادی به بار می‌آورد و در واقع برداشت دیگران مفهوم فقر در حدیث یادشده فقر فرهنگی است و بروز این پدیده در میان اصحاب قدرت و ثروت مشهود است. برای مثال، اختلاس‌های کلان صاحبان قدرت و ثروت از امکانات تحت اختیارشان، ناشی از هوا و هوس، حرص، طمع و مال دوستی آنهاست و در حقیقت دچار فقر شدید فرهنگی هستند.

۳-۴- تجمل‌گرایی

یکی از معانی تجمل در فرهنگ فارسی مال و ائاثیه گران بها داشتن است (معین، ۱۳۷۵ش) و همین معنا مورد نظر ماست.

در اسلام استفاده کردن از زیبایی‌های طبیعت، لباس‌های زیبا و متناسب، به کاربردن انواع عطرها و امثال آن، نه تنها مجاز شمرده شده بلکه به آن توصیه و سفارش نیز شده است، و روایات زیادی در این زمینه از پیشوایان مذهبی در کتب معتبر نقل شده است.

اگرچه زیبا گرایی در ذات بشر و از نیازهای اصلی او به شمار می‌آید، ولی گاهی افراط در رفع نیازها موجب بحران می‌شود که تجمل‌گرایی و تشریفات از آن جمله اند.

تجمل‌گرایی چرخه پولی را عوض می‌کند. بدین نحو که با گسترش تقاضا به سمت اشیاء و کالاها و امور صرفاً تجملاتی، ثروت ملی، صرف موارد غیر ضروری می‌شود و در صورت گسترش آنها، به تدریج شاهد کاهش سطح توانایی، اقتدار، تحصیلات و حتی ارزش‌های مثبت در جامعه خواهیم بود. چیزی که در کشورهای عربی به خوبی می‌توان دید. شاهان چنین کشورهایی با صرف بودجه‌های باارزش حاصل از نفت، به دنبال فراهم آوردن وسایل پر زرق و برق برای جلوه‌گری بیشتر هستند و این در حالیکه کشورشان از لحاظ اقتدار و استقلال اقتصادی در سطحی پایین قرار دارد.

نکته اساسی اینجاست که فرهنگ تجمل‌گرا موجب ایجاد احتیاجات شدید و کاذب می‌گردد.

تشریفات موجود در بین مسئولان و خواص، موجب توجیه استفاده از آن در ذهن مردم می‌شود و هرگاه مردم دچار تشریفات و ظواهر زیبا ولی غیر ضروری در جامعه شوند، سرمایه‌ها و منابع از مسیر خود خارج می‌شوند.

در نتیجه کشور مجبور به پرداخت هزینه‌های هنگفت و بی‌مورد برای تامین نیازهای کاذب و تجمل‌گرایانه مردم و یا سرمایه‌گذاران می‌شود. امام علی (ع) با نگاه عمیقی که نسبت به چنین مسائلی داشت، مانع از رواج این فرهنگ در جامعه شد.

در واقع امام بدون اتخاذ روش ریاضتی، توانست در پنج سال حکومت خود نه تنها آسایش مردم را بهتر کند، بلکه از هدررفت بودجه حکومتی جلوگیری نماید. چرا که معمولاً تشریفات عمده سرمایه‌های مالی دولت را به هدر می‌دهد. ایشان با سرزنش زخارف و زیبایی‌های فریبنده دنیا و دور دانستن آنها از وجود خویش، روحیه تجمل‌گرایی افراطی و دنیا پرستی را در افراد جامعه کاهش داد. به عنوان نمونه:

«إِلَيْكَ عَنِّي يَا دُنْيَا فَحَبْلِكَ عَلَيَّ غَارِبِكِ، قَدْ أُنْسَلْتُ مِنْ مَخَالِيكِ، وَءَأْفَلْتُ مِنْ حَبَائِلِكِ، وَأَجْتَنَّبُ الذَّهَابَ فِي مَدَاخِصِكَ، أَيْنَ الْقُرُونُ الَّذِينَ غَرَّرْتَهُمْ بِمَدَاعِيكِ؟ أَيْنَ الْأُمَّمُ الَّذِينَ فَتَنْتَهُمْ بِزَخَارِفِكِ؟ هَاهُمْ رَهَائِنُ الْقُبُورِ، وَ مَضَامِينُ اللُّحُودِ.» (نامه ۴۵) «ای دنیا، از من فاصله بگیر، که مهارت را بر گردنت انداختم، از چنگالت بیرون جستم، از دامهایت فرار کردم، و از رفتن در لغزشگاههایت دوری گزیدم. کجايند گذشتگانی که به بازیهایت آنان را فریفتی؟! کجايند ملت‌هایی که با زر و زیورت آنان را مغرور نمودی؟! اینک اینان گروگانهای قبور، و فرورفته در لابلای لحد‌هایند.»

در اقتصاد مقاومتی، به جای تأکید بر تجملات غیر ضروری، به نیازهای اساسی پرداخته شود البته قابل ذکر است که بعضی از اموال تجملاتی موجب تولید می‌شوند. اما همه این تولیدات به عنوان راهی برای گذر از فشار و تنگنای اقتصادی مطرح نمی‌شوند. برای مثال فرش‌های گران‌قیمت و استثنایی را می‌توان به عنوان کالایی ارزشمند به خارج صادر کرد.

۴-۴- اسراف

واژه ی اسراف در لغت به معنی گزاف کاری کردن ، در گذشتن از حد میانه ، تلف کردن مال ، ولخرجی کردن آمده است. (دهخدا) و گاهی به خروج از اعتدال در مقدار خرج مال وزمانی هم به چگونگی بذل مال ومورد آن گفته می شود .

" اسراف تجاوز از حد است در هر فعلی که آدمی انجام می دهد، هر چند بیشتر درباره خرج کردن و مصرف به کار می رود، و گاه به اعتبار اندازه و کمیت گفته می شود اسراف شد، و گاه به اعتبار چگونگی و کیفیت . " (ابن منظور، ۱۴۰۸)

اسراف یکی از گناهان کبیره است که در قرآن بدان وعده ی عذاب الهی تعلق گرفته است. (غافر/۴۳)

حضرت علی (ع) می فرمایند: "کلّ ما زاد علی الاقتصاد اسراف؛ هر چه از میانه روی بگذرد، اسراف است" (تمیمی آمدی، ۱۳۶۰، ۵۴۷/۲، ح ۷۳)، ایشان اسراف کاری را موجب هلاکت دانسته "كثْرَةُ السَّرْفِ تُدْمِرُ" فراوان اسراف کردن، ویرانی به دنبال دارد. (همان، ص ۳۵۹، ح ۸۱۲۹). و دلیل مذمت آنرا نابودی امکانات و منابع ملی ذکر کرده اند "الاسرافُ يُفْنِي الْجَزِيلَ" اسراف، [امکانات] زیاد را نابود می سازد. (همان، ح ۸۱۱۸).

براین اساس، پیامدها و زیان های اخلاقی-اقتصادی اسراف را می توان چنین برشمرد:

أ) سقوط اخلاقی و غفلت از خدا و حریم شکنی، ولخرجی و ریخت و پاش های نابجا و بی مورد که جامعه را از مسیر صحیح خارج کرده و به ورطه ی هولناک فساد و تباهی می کشاند.

ب) اختلاف طبقاتی، گسترش بی عدالتی و فقر.

ج) اتلاف منابع و امکانات مادی جامعه و در نتیجه وابستگی به بیگانگان.

۴-۴-۱- بررسی های اسراف در اقتصاد مقاومتی

بسیاری در خوردن غذا اسراف می کنند. با گسترش اسراف در غذاها، شاهد دورریختن غذاهای سالم خواهیم بود که از یک سو هدررفت محصولات دامی-زراعی و از سوی دیگر عدم تامین نیازهای نیازمندان را به دنبال دارد؛ حضرت علی (ع) می فرمایند که غذا ریخته نشود و اگر غذا بر روی سفره ریخت ، آن را جمع کرده ومصرف نمایند. (ر.ک. مجلسی، ۱۳۸۱، باب ۳،

فصل ۶)

و یا اسراف در آب آشامیدنی که امر مهمی در اقتصاد به شمار می آید و به دلیل عدم وجود الگوی مصرف بهینه، بخش مهمی از توجه اقتصاددانان را بدین امر معطوف داشته است.

از حسن بصری نقل شده است که: ظرفی پر از آب کرد و مقداری از آن را خورد و بقیه را روی زمین ریخت. حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام به او فرمود:

"اسراف کردی، آب را روی آب یا درپای درختی یا گلی می ریختی." (قمی، ۱۳۵۵ق، ۱ / ۲۶۲ و ۲۶۱)

متاسفانه برآوردهای فائو نشان می دهد هرروز به ازای هر نفر ۱۳۴ کیلوکالری غذا در ایران به هدر می رود. سهم ایران از کل غذایی که هر سال در جهان به هدر می رود ۲.۷ درصد اعلام شده است.

هم چنین اسراف در انرژی، پوشاک، مسکن، وسایط نقلیه، لوازم زندگی و غیر آن ها از عواملی هستند که در بسیاری از نظام های ناکارآمد اقتصادی، به عنوان موانع اساسی پیشرفت مطرح می گردند. (ر.ک. معاونت برنامه ریزی و توسعه منابع vpb.um.ac.ir)

۵-۴- ویژه خواری از بیت المال

"ویژه خواری و انحصار گرایی از سوی اهالی قدرت و طبقه حاکم و ثروتمندان صاحب نفوذ مهم ترین مانع جدی بر سر راه اقتصاد سالم است." (عشایری، ۱۳۹۵، ص ۲۷۶۲) مسئولان و کارگزاران هر حکومت، خواص و نزدیکانی دارند که برخی از آن ها چشم به استفاده از امکانات و بهره جویی و لذت بردن از اموال را دارند که این امر می تواند در روند اقتصاد کشور، اختلال ایجاد کند.

امام علی (ع) به مالک اشتر اکیدا توصیه می نماید که از چنین عناصر خطرناکی بپرهیزد:

«ثُمَّ إِنَّ لِلْوَالِي حَاصَةً وَ بَطَانَةً فِيهِمْ اسْتِثْنَاءٌ وَ تَطَاوُلٌ وَ قَلْبٌ اِنْصَافٍ فِي مُعَامَلَةِ فَا حَسِبْ مَادَةَ اَوْلِيكَ يَقْطَعُ اَسْبَابَ تِلْكَ الْاَحْوَالِ وَ لَا تَقْطَعَنَّ لِاحَدٍ مِنْ حَاشِيَتِكَ وَ حَامِتِكَ قَطِيعَةً وَ لَا يَطْمَعَنَّ مِنْكَ فِي اِعْتِقَادِ عَقْدَةٍ تَضُرُّ بِمَنْ يَلِيهَا مِنَ النَّاسِ فِي شَرْبٍ اَوْ عَمَلٍ مُشْتَرَكٍ يَحْمِلُونَ مَثْوَنَتَهُ عَلَيَّ غَيْرِهِمْ فَيَكُونُ مَهْنًا ذَلِكَ لَهُمْ دُونَكَ وَ عَيْبُهُ عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ.» (نامه ۵۳) «و بدان

، که والی را خویشاوندان و نزدیکان است و در ایشان خوی برتری جویی و گردنکشی است و در معاملت با مردم رعایت انصاف نکنند. ریشه ایشان را با قطع موجبات آن صفات قطع کن. به هیچیک از اطرافیان و خویشاوندان زمینی را به اقطاع مده، مبدا به سبب نزدیکی به تو، پیمانی بندند که صاحبان زمینهای مجاورشان را در سهمی که از آب دارند یا کاری که باید به اشتراک انجام دهند، زیان برسانند و بخواهند بار زحمت خود بر دوش آنان نهند. پس لذت و گوارایی، نصیب ایشان شود و ننگ آن در دنیا و آخرت بهره تو گردد.»

ویژه خواری موجب ایراد صدمات جدی به شاکله ی اقتصادی کشور می شود، چراکه چنین اقداماتی معمولاً نسبت به اموال دولتی و عمومی صورت می گیرد. بودجه هایی که باید صرف پیگیری امور مردم گردد، به سود افرادی که دارای اختیارات دولتی هستند، ضبط می شود. این مساله اولاً موجب به هم ریختن توازن مالی در جامعه می گردد، زیرا اموال عمده و هنگفت دولتی در اختیار عده ای محدود قرار خواهد گرفت. ثانیاً باعث عدم استفاده از سرمایه ها در امور لازم و ضروری جامعه می شود.

ویژه خواری اعتماد موجود در میان مردم نسبت به مسئولان را از بین می برد. عدم اعتماد مردم منتهی به عدم توانایی در به کارگیری صحیح آن ها در امور اقتصادی می شود و اعتماد کمتر، همکاری کمتری را به دنبال دارد.

رویداد دیگری از آن حضرت، در نهج البلاغه نقل شده است. در این واقعه حضرت از دو گونه انحراف، یعنی تبعیض در تقسیم بیت المال و رانت خواری و همچنین گرفتن رشوه برائت جسته و خود کنترلی خویش را مسند به ایمان به خدا و رسول خدا و معاد می داند. در ابتدا آن حضرت چنین می فرماید:

«و الله لأن ابیت علی حسک السعدان مشهدا أو أجر فی الاغلال مصفدا أحب الی من ان ألقى الله و رسوله یوم القیامة ظلما لبعض العباد و غاصبا لشیء من الحطام» (خطبة ۲۲۴) "سوگند به خدا اگر شب را بر روی خارهای سعدان بیدار به سر برم، و یا در غل ها و زنجیرها بسته و کشیده شوم، برایم محبوب تر است از این که خدا و رسولش را در روز قیامت در حالی ملاقات کنم که به برخی از بندگان ستم کرده، و چیزی از اموال دنیا را غصب نموده باشم."

این رویداد، بیانگر خویشترنداری علی(ع)، در مقام خلافت و مدیریت جامعه اسلامی است. او با یاد خدا و قیامت و عذاب سوزناک آن، خود را از پدیده های شومی همچون تبعیض و رشوه خواری، مصون ساخت و لذا تقویت ویژگی خودکنترلی، در بعد شناختی و رفتاری از اولین وظایف مدیران اقتصادی است و مهمترین دستاورد آن عدالت اقتصادی است که در قرآن به عنوان "قسط" مطرح شده است.

لذا امام علی برای پیاده سازی اقتصاد شکوفا در سایه عدالت اجتماعی درمواضع مختلف، بر حساسیت خود به برقراری عدالت اقتصادی و لغو تبعیض های ناروا تأکید می کند

در اقتصاد مقاومتی در زمینه مبارزه با ویژه خواری، سعی می گردد تا چرخ اقتصاد با کمک اموال هنگفت دولتی در مسیر صحیح خود به چرخش درآید و کار برای سوءاستفاده از بیت المال سخت شود.

۴-۶- انباشتگی ثروت :

یکی از موانع مهم در شکوفایی اقتصاد، انباشتگی ثروت است زیرا انباشت ثروت، افراد را به سمت عیش و نوش سوق می دهد، موجب جذب انسان های سودجو و غارتگر می شود و طمع آن ها را افزایش می دهد.

ویژگی مفید بودن پول و ثروت در این است که دائما در گردش باشد. اگر در نقطه ای و یا در نزد کسی انباشته شود، چیزی جز فساد و تباهی به همراه نخواهد داشت از همین روست که در اسلام با وضع احکامی همچون خمس، افراد تشویق می شوند تا سرمایه های خود را در کمتر از یک سال، آن هم در شان خود به کار گیرند. هم چنین بر خانه ها، مغازه ها، درآمدها، کارخانه ها و ماشین ها مالیاتی متناسب با مخارج کشور تعیین می کنند که در دوران حکومت حضرت علی(ع) از راه مالیات عمومی، زکات، خمس، جزیه ی پیروان دیگر ادیان و مانند آن ها، جامعه اداره می شد. و لذا امام علی(ع) گردش پول و ثروت را در جامعه ی اسلامی با اجرای قوانین مالی اسلام به حرکت درآورد.

به هر حال در روند اقتصاد مقاومتی، انباشتگی ثروت بی معنا خواهد بود و هدف در آن، به کارگیری حداکثری سرمایه‌های موجود و به جریان انداختن آن‌ها در چرخه اقتصاد کشور است.

۵- راهکارهای فرهنگی پیش روی اقتصاد مقاومتی

۵-۱- قناعت داشتن

قناعت: اکتفایه مقدار کم از امکانات زندگی در حد ضرورت و نیاز است. (راغب اصفهانی، ۱۴۰۴)

قناعت داشتن در فرهنگ اقتصادی امروزی، همان مصرف بهینه و صحیح از امکانات مادی و خودداری از مصرف بیهوده و غیر ضروری اموال است. این صفت علاوه بر نگهداشت اموال فرد و جامعه، از هدررفت بیهوده‌ی سرمایه‌های مالی جلوگیری می‌نماید. قناعت، ریاضت نیست چرا که قناعت، اکتفا به رفع نیاز به قدر ضرورت است؛ اما ریاضت، محروم ماندن از رفع نیاز است.

"قناعت به عنوان یک ویژگی نفسانی که فرد را در مقابل زیاده خواهی و طمع ورزی در امان می‌دارد از ارزش‌های مهم در اقتصاد مقاومتی است لذا بر معیشت مردم سخت گرفته نمی‌شود" (عشایری، ۱۳۹۵، ص ۲۷۵۶)

۵-۱-۱- قناعت توانگری و بی‌نیازیت

حضرت علی(ع) در این باره فرموده است: «اغنی الناس القانع». "داراترین و بی‌نیازترین مردم، انسان قناعتگر است." (تمیمی آمدی، ۱۳۶۰، ۱/ ۱۷۵)

نکته‌ی مهمی که در کلام امام، به چشم می‌خورد، این است که انسان با دارا بودن صفت و ملکه قناعت احساس قدرت و شجاعت و شهامت می‌کند و می‌تواند در برابر انحرافات و تهدیدات و تجاوزات و دشمنان نفسانی و بیرونی مقاومت و ایستادگی کند.

۵-۱-۲- قناعت، نابود کننده فقر

از آثار سازنده و نقش موثر قناعت آنکه برطرف کننده تنگدستی و فقر است، امام علی، در این باره سخنان پر معنایی فرموده است:

«علیک بالقنوع فلا شیء للفاقره اذفع منه» (تمیمی آمدی، ۴۷۸/۲)

"بر تو باد به قناعت کردن، زیرا که برای دفع و از بین بردن فقر، هیچ چیزی مانند قناعت کردن نیست."

۵-۲- ساده زیستی، مصداق آشکار قناعت

ساده زیستی نتیجه‌ی مستقیم زهد است و زهد همان دل برداشتن از مطامع دنیا و اکتفا به قدر لازم و ضروری از مواهب است. به عبارت دیگر ساده زیستی نتیجه و ثمره عملی زهد و پارسایی است که به صورت دوری از تجملات و پرهیز از خوش گذرانی و اکتفا به حداقل‌ها در استفاده از نعمت‌ها جلوه گر می‌شود.

باتوجه به این تقسیم بندی بخش قابل توجهی از روایات وارده در این خصوص به ساده زیستی امام علی (ع)، در دوران زمام داری ایشان اختصاص دارد که در اینجا به برخی از آن ها اشاره می کنیم :

امیرالمؤمنین عملاً بی آلابشی را تعلیم می داد، هنگامی که از مدینه به کوفه آمد و آنجا را مرکز خلافت خویش قرار داد، به کاخ حکومتی نرفت و آن را "قصر الخبال" (مرکز تباهی) خواند و طی دستورالعملی به کارگزارانش آن ها را از ورود به چنین مکان هایی نهی کرد. سپس در محلی به نام (رحبه) در صحن مسجد کوفه، ساکن شد و به انجام امور حکومتی پرداخت.

امام صادق (ع) فرمود: امیرالمؤمنین علی، بر مردم خطبه ای خواند در حالی که بر تنش لباسی از کرباس بود که با پشم وصله زده شده بود. از حضرت درباره آن سوال شد، فرمود: قلب را خاشع و خاضع می سازد و مومن از آن الگو می گیرد. (ر.ک. مجلسی، ۱۳۶۰، ۷۶، ۳۱۲ / ۲۴)

از خود آن حضرت نقل شده است: "و لو شئت لتسربلت بالعبقری المنقوش من دیاجکم، و لأکلت لباب هذا البر بصدور دجاجکم، و لشربت الماء الزلال برقیق زجاجکم و لکنی أصدق الله جلت عظمته حیث یقول: من کان یرید الحیاه الدنیا و زینتها - الی قوله - لیس لهم فی الاخره الا النار." (هود / ۱۶-۱۵)

"و اگر می خواستم [میتوانستم] از پارچه های ابریشم دارای نقش و نگار لباس تهیه نموده و بر تن می کردم و بهترین خوراک را از مغز گندم با سینه مرغ می خوردم و در ظرف های شیشه ای نازک آب زلال و گوارا می آشامیدم، ولی من به خدا ایمان آورده و [سخن] او را تصدیق کرده ام، آن جا که می فرماید: کسانی که زندگانی دنیا و زینت آن را بخواهند، نتیجه اعمالشان را در این دنیا به طور کامل به آنها می دهیم و چیزی از آنها کم نخواهد شد، ولی در آخرت جز آتش سهمی نخواهند داشت." (مجلسی، ۱۳۶۰، ۶۳، ۴۶ / ۸)

و نیز نامه امیرالمؤمنین علی، به عثمان بن حنیف، عامل آن حضرت در بصره جامع ترین متن حدیثی و کامل ترین مرجع روایی در بیان حقیقت پارسایی و ساده زیستی حاکم اسلامی است. (نامه ۴۵) این نامه نشان دهنده واقعیت دنیا و ماهیت تجملات مادی و مظاهر دنیوی می باشد و بهترین الگوی عملی و نظری برای کارگزاران حکومت اسلامی است. مجریان امور با مطالعه دقیق روایت و عمل به آن میتوانند خصلت لذت جویی، راحت طلبی، گرایش به اشرافیت، محشور بودن با توانگران و منقصت دیدن حشر با بینوایان را از خود دور سازند و در طریق پارسایی گام نهند و شیوه ساده زیستی را از روی آگاهی و بصیرت انتخاب نمایند و بدان پای بند باشند.

۳-۵- صرفه جویی

صرفه جویی کردن، به معنای به اندازه خرج و مصرف کردن است. درست مصرف کردن و بهره وری بهینه و حداکثری از منابع و امکانات، همان اصل صرفه جویی در اقتصاد اسلامی است

۱-۳-۵- صرفه جویی در اموال عمومی

امام علی (ع) به کارگزاران خویش مؤکداً سفارش می کرد که در مصرف بیت المال نهایت دقت و صرفه جویی را مراعات کرده و از اسراف و ریخت و پاش به شدت بپرهیزند.

در سازمان ها، به ویژه سازمان های دولتی یا عمومی، بخشی از اموال و امکانات دولتی و عمومی در اختیار مدیران و مسئولان سازمان قرار دارد تا از آن ها در موارد معین و مشخص و یا مواردی که نیاز و ضرورت احساس می شود، بر اساس اختیارات قانونی و یا طبق تشخیص آنان بهره برداری شده و مورد استفاده قرار گیرند. درست است که صرفه جویی و جلوگیری از اسراف باید به عنوان یک اصل اسلامی در زندگی خصوصی نیز مورد توجه قرار گیرد؛ لیکن در مورد اموال عمومی و بیت المال، تاکید بیش تری به رعایت آن شده است.

نمونه بارز آن در این حدیث مشهود است:

"ادقوا اقلامکم، و قاربوا بین سطورکم، و احذفوا عنی فضولکم، و اقصدوا قصد المعانی، و ایاکم و الاکثار، فان اموال المسلمین لاتحمل الاضرار." (کاشف الغطاء، بی تا، ۱۱۱)

"قلم هایتان را تیز کنید، و سطرهایتان را نزدیک هم بنویسید، از زیاده نویسی بپرهیزید، منظورتان را کوتاه تر بیان کنید. مبدا زیاده نویسی و پرحرفی نمایید؛ زیرا اموال مسلمانان زینانی را بر نمی تابد."

امام علی (ع) پیش از سفارش دیگران به صرفه جویی در بیت المال، و بیش از همه کسانی که مخاطب آن حضرت هستند، خود در مصرف بیت المال دقیق بود، و از هر گونه اسراف پرهیز می کرد. صرفه جویی آن حضرت در بیت المال مسلمانان به حدی است که حاضر نشد برای پاسخگویی به کسانی که شب هنگام برای کار خصوصی به او مراجعه کرده بودند، از نور چراغ بیت المال استفاده کند.

البته شاید عده ای، در بعضی از مسائل فرعی و جزئی، نسبت به مصرف بیت المال وسواس به خرج دهند؛ لیکن در مسائل بزرگ و کلان، دست به تعدی و اسراف بزنند! بدون شک آنچه مورد سفارش امام علی (ع) است، دقت و صرفه جویی در همه مسائل (خرد و کلان) می باشد؛ و شاید هدف اصلی ایشان از دقت در موارد جزئی نیز این باشد که روحیه دقت و صرفه جویی در کارگزاران تقویت گردد و از اسراف و ریخت و پاش در اموال عمومی، به ویژه در سطوح گسترده اجتناب شود.

۴-۵- حفظ بیت المال

امیرالمؤمنین علی، در حفظ و حراست، نگهداری از بیت المال آن چنان با دقت و عدالت رفتار می کرد و از خیانت و تجاوز به بیت المال شدیداً و قویاً منع و نهی می کرده و سوءاستفاده کنندگان را به شدت بازخواست و تعقیب می نمود، گویی آن را بزرگترین جهاد و وظیفه یک امام و پیشوای الهی می داند.

در نامه ای به زیاد بن ابیه (جانشین فرمانده بصره) درباره حفظ بیت المال به او که در آن خیانت کرده بود چنین فرمود:

«وَإِنِّي أَقْسِمُ بِاللَّهِ قَسَمًا صَادِقًا، لَئِن بَلَغَنِي أَنْكَ خُنْتَ مِنْ فِئَةِ الْمُسْلِمِينَ شَيْئًا صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا، لَأَسْأَلَنَّكَ عَنْكَ شِدَّةً تَدْعُكَ قَلِيلَ الْوَفْرِ، ثَقِيلَ الظَّهْرِ، ضَعِيلَ الْأَمْرِ، وَالسَّلَامَ.» (نامه ۲۰) «و همانا من به خدا سوگند می خورم، سوگندی راست. اگر مرا خبر رسد که تو در فیهء مسلمانان اندک یا بسیار خیانت کرده ای، چنان بر تو سخت گیرم که اندک مال مانی و در مانده به هزینه عیال، و خوار و پریشان حال، و السلام.»

کسانی که در ادارات و شرکت‌های دولتی کار می‌کنند، و به نوعی کارشان با بیت المال ارتباط دارد، مسئولیت سنگینی به عهده دارند، و در حفظ و نگهداری اثاث و ابزار دولتی، و تلاش و دل سوزی مورد نیاز بازخواست خواهند شد. امام علی، خطاب به کارکنان دولت و اموال عمومی می‌فرماید:

«اتَّقُوا اللَّهَ عِبَادَ اللَّهِ فِي عِبَادِهِ وَبِلَادِهِ إِنَّكُمْ مَسْئُولُونَ حَتَّىٰ عَنِ الْبَقَاعِ وَالْأَبْهَائِمِ» (خطبه ۱۶۶) «بندگان خدا! در محضر او پروا پیشه کنید، در حق شهرها و بندگان، که شما مسئولید حتی از سرزمین‌ها و چهارپایان. خدا را فرمان برید، و او را نافرمانی مکنید اگر خیری دیدید آن را دریابید، و اگر شری دیدید روی از آن بتابید.»

در این فراز نه تنها مراقبت از اموال، ابزار، حقوق و آبروی انسان‌ها شدیداً مورد تأکید است، بلکه اساس ساختمان‌ها و حقوق حیوانات که کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد، سفارش شده است.

از مهم‌ترین ارکان اقتصاد مقاومتی حفظ بیت المال و اموال عمومی و نقش آن در توسعه اقتصاد اسلامی می‌باشد.

۶- نتایج و جمع بندی

۱- اقتصاد مقاومتی و شکوفا نیازمند نوعی از سیاست‌گذاری در زمینه‌های اخلاقی-فرهنگی است که برای پایداری هرچه بیشتر در سطوح مختلف، در شرایط خاص اعمال گردد زیرا در اقتصاد اسلامی هدف، کاهش رفاه و یا حذف خدمات عمومی نیست و مدیران عالی‌رتبه باید به دنبال بهبود شرایط از طریق استفاده بهینه از منابع و افزایش تولید باشند.

۲- در جامعه فعلی ما به واسطه وجود بعضی از عادات و فرهنگ‌های غلط، پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی با چالش روبرو شده است. تا زمانی که این زیرساخت‌های فرهنگی بهبود نیابند، نمی‌توان روندهای اقتصادی را بهبودی کامل بخشید.

۳- موانع اخلاقی-فرهنگی، عمده‌ترین چالش موجود در مقابل رونداقتصاد مقاومتی هستند:

أ) تضعیف فرهنگ کار و راحت طلبی از بزرگترین عوامل بازدارنده شکوفایی اقتصادی است و امام علی(ع) از افراد واجد چنین روحیه با نفرین جسته‌اند.

ب) یکی از موانع، وجود طمع‌ورزی در جامعه است. امام علی(ع) در بیان ناسخ خود مفسد ناشی از طمع را متذکر شده و فساد فرد، فقر و تهیدستی را از آثار اصلی طمع‌ورزی دانسته‌اند.

ج) چالش دیگر، تجمل‌گرایی است که خود موجب رواج تشریفات اضافی در امور اقتصادی و قطعاً موجب هدررفت منابع می‌شود و زیان وارده بر روند پیشرفت اقتصادی در این چالش، بسیار مشهود است.

د) اسراف یکی دیگر از موانع فرهنگی در مقابل اقتصاد مقاومتی است که به شدت در جامعه رواج یافته است و موجب از بین رفتن اموال عمومی و منابع ملی می‌گردد که نمونه‌های آن در خوراک و پوشاک و مسکن و وسائط نقلیه و لوازم زندگی مشهود است. امام علی(ع) در بیانات خود در نهي از اسراف، مطالب بسیار بیان نموده‌اند.

ه) ویژه‌خواری مانعی مهم برای تحقق اقتصاد مقاومتی مطرح است. امام علی(ع) در نامه‌های متعدد، کارگزاران خود را از مصرف شخصی اموال و ویژه‌خواری در مناصب حکومتی نهی کرده‌اند تا از انباشتگی اموال و فساد جلوگیری شود.

و) انباشتگی ثروت در روند اقتصاد مقاومتی، ایجاد وقفه می‌نماید، لذا امام علی(ع) چرخه‌ی گردش ثروت را با اجرای قوانین مالی اسلام به حرکت درآوردند.

۴- با بررسی متون اسلامی و به ویژه سخنان گهربار امام علی(ع) به چند راهکار در جهت پیشرفت اقتصاد مقاومتی و شکوفا اشاره می‌گردد؛ تاهمگام با توسعه‌ی فکری و آموزش نیروی کار، شاهد افزایش تعهد، ایمان و باورمندی به ارزش‌های اسلامی، در جهت التزام به اصول اقتصاد مقاومتی باشیم:

أ- نخستین راهکار قناعت است که موجب توانگری و بی‌نیازی می‌شود و فقر را ریشه‌کن می‌سازد.

ب - راهکار دوم ساده‌زیستی است. امام علی(ع) به عنوان الگوی ساده‌زیستی در سبک زندگی خود، سعی در هماهنگی با پایین‌ترین قشر مردم را داشتند و حاکمان را به زهد و ساده‌زیستی دعوت نموده‌اند.

ج - صرفه‌جویی و استفاده‌ی بهینه از منابع و امکانات، راهکاری برای بهبود وضع اقتصادی و پیشبرد اقتصاد مقاومتی محسوب می‌شود. امام علی(ع) صرفه‌جویی در اموال عمومی و منابع را به عنوان راهکاری اساسی برای نجات از مشکلات اقتصادی مطرح کرده‌اند.

د - امام علی(ع) با تأکید بر وجوب حفظ بیت المال و مسئولیت کارگزاران در محافظت از آن، به دنبال کنترل تقسیم و توزیع اموال بوده‌اند. امری که می‌تواند به عنوان عاملی نهایی برای پیشبرد اقتصاد مقاومتی مطرح شود.

با امید به آن که توجه به چنین موانع اخلاقی-فرهنگی، عاملی برای رفع این موانع گشته و با فرهنگ سازی گسترده در جهت اقتصادی مقاومتی و شکوفا، شاهد ایرانی آباد و رها از هرگونه تسلط بیگانگان باشیم و به فرموده‌ی مقام معظم رهبری "اقتصاد ما درون‌زا و برون‌گراست ما از درون باید رشد کنیم و بجوشیم و افزایش پیدا کنیم، اما بایستی نگاه به بیرون داشته باشیم؛ بازارهای جهانی متعلق به ماست، باید بتوانیم با همت خود و با ابتکار خود در این بازارها حضور پیدا کنیم (بیانات ایشان در جمع گروه صنعتی مپنا، ۱۰ اردیبهشت ۱۳۹۳)

۷- فهرست منابع :

قرآن کریم .

نهج البلاغه، ترجمه سید جعفر شهیدی، چاپ سی و یک، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۹۰ ش .

ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، تحقیق: محمد ابوالفضل ابراهیم، چاپ دوم، داراحیاء التراث العربی، ۱۴۰۴.

ابن منظور، محمد بن مکرّم، لسان العرب، چاپ اول، داراحیاء التراث العربی، ۱۴۰۸.

تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و دررالکلم، شرح جمال الدین محمد خواستاری، تصحیح حسینی ارموی جلال الدین، ایران، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۶۰.

الحر العاملی، محمد بن الحسن، وسائل الشیعه، قم، ایران، تحقیق و نشر موسسه آل‌البیت(علیهم السلام)، چاپ اول، ۱۴۱۲ ه.ق.

خوری شرتونی، سعید، اقرب الموارد، ایران، ۱۴۰۳ ق .

دشتی ، محمد ، امام علی(ع) و اقتصاد ، قم، نشر موسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمومنین(ع)، ۱۳۷۹ش..

راغب اصفهانی، محمد حسین، المفردات فی غریب القرآن، ج ۱، تهران، دفتر نشر کتاب، ۱۴۰۴ق.

سعیدی محمدی، امیر حسین، ناجی میدانی، علی اکبر، فرهنگ اسلامی کار و نقش آن در رسیدن به اهداف اقتصاد مقاومتی، کنگره بین المللی فرهنگ و اندیشه دینی، ۱۳۹۳.

شیخ صدوق، محمد بن علی بن حسین بن بابویه، من لایحضره الفقیه، تحقیق: سید حسن خراسانی دارالاضواء، بیروت ، ۱۴۰۵ق.

عشایری، طاهار، رستمی، میلاد، واکاوی جامعه شناختی موانع عمده تحقق اقتصاد مقاومتی، دهمین کنگره پیشگامان پیشرفت، ۱۳۹۵.

قبائی آرانی، زینب ، احمدآبادی آرانی، نجمه، مولفه های تربیتی کار و فعالیت اقتصادی در نهج البلاغه، کنگره بین المللی فرهنگ و اندیشه دینی، ص ۲۷۹-۲۹۳ ، ۱۳۹۶

قبادی، مهری ، مبانی اقتصاد مقاومتی از دیدگاه قرآن و روایات " وزارت علوم، تحقیقات و فناوری - دانشگاه شهید مدنی آذربایجان - دانشکده الهیات، سال انتشار: ۱۳۹۲

قربانی، اکرم و وحید کرمانی، ، تعیین و اولویت بندی موانع فرهنگی و اجتماعی در تحقق اقتصاد مقاومتی، سومین کنفرانس جهانی روانشناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی، ۱۳۹۵

قمی، شیخ عباس، سفینه البحار، مطبعه العلمیه، نجف الاشرف، ۱۳۵۵ ق .

کاشف الغطاء ، الهادی ، مستدرک نهج البلاغه : مجموع مختار من کلام امیر المومنین علی(ع)، بیروت:مکتبه الاندلس، [بی تا]

الکلینی، محمد بن یعقوب، فروع کافی، قم، ایران، قدس، ۱۳۸۸ش.

ماوردی، علی بن محمد، الاحکام السلطانیه، دفتر تبلیغات اسلامی، قم، ۱۴۰۶ ق.

مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحار الانوار، تهران، اسلامی، ۱۳۶۰-۱۳۵۴.

مجلسی، محمد باقر، حلیه المتقین، موسسه انتشاراتی امام عصر (عج)، چاپ اول، ۱۳۸۱ .

معین ، محمد ، فرهنگ فارسی، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۵ش.

پانچواں بین الاقوامی سیمینار
کد اختصاصی همایش: ۹۶۱۷۱-۲۰۵۰۶

The 1st National Conference on
Research and Development in
**Management and
Economics resistance**

5 May 2018

نخستین کنفرانس ملی
**تحقیق و توسعه
در مدیریت و
اقتصاد مقاومتی**

۱۵ اردیبهشت ۱۳۹۷